

مطالعه تحلیلی-تطبیقی پوشش زنان و مردان عرب در خوزستان با مسقط در عمان

جمانه دلفی^۱، مرجان شاهین زاده^۲، سیده فضیله حمزوی^۳، مرضیه حامی رودباری^۴، بابک دهقانی^۵

^۱ دانش آموز مرکز استعدادهای درخشان فرزانشان ۱ و پژوهش سرای دانش آموزی ناحیه ۲ بندرعباس

^۲ رئیس اداره متوسط آموزش و پرورش استان هرمزگان

^۳ مدیر پژوهش سرای دانش آموزی ناحیه ۲ بندرعباس

^۴ مربی پژوهش سرای دانش آموزی ناحیه ۲ بندرعباس

^۵ مدرس پژوهش سرای دانش آموزی ناحیه ۲ بندرعباس (نویسنده مسئول)

tarikhtheater@gmail.com

چکیده

دین اسلام درباره پوشش پیروان خود دستورات خاصی داشته و فرهنگ ویژه ای را تبلیغ کرده است. پیامبر اسلام حضرت محمد (ص) در این زمینه فرموده است که تجمل نباید در زندگی مسلمانان راه یابد، زیرا لباس تنها برای پوشش عورت و حفظ انسان از سرما و گرماست و بهتر است جنس آن از پنبه یا کتان باشد. انسان لباس را با دو هدف پوشاندن خود و محافظت در برابر آب و هوا به تن می کند و به همین دلیل هر قومی لباس های خود را با توجه به اقلیم طبیعت منطقه محل سکونت خود انتخاب می کند. پس طبیعتاً لباسی که زنان عرب در خوزستان به تن می کردند متناسب با اقلیم و طبیعت این منطقه بوده است. تحقیق حاضر تحت عنوان بررسی پوشش عرب های خوزستان در منطقه کوت عبدالله اهواز با روش کتابخانه ای و میدانی گردآوری شده است. بدین صورت که پس از مقدمه ای کوتاه، بیان مسئله و سپس به ادبیات و پیشینه تحقیق پرداخته شده و در ادامه یافته های تحقیق بر اساس برخی مطالعات کتابخانه ای و تجربیان نویسنده این پژوهش و در نهایت نتیجه و منابع ذکر گردیده است.

واژه های کلیدی: پوشش زنان، مردان، عرب، خوزستان، عمان

۱- مقدمه

هر ملت یا قومی مطابق ارزش ها و قواعد فرهنگی خود از جامه های ویژه ای استفاده می کند. البته وضعیت اقلیمی و موقعیت طبقاتی افراد، عواملی هستند که بر نوع پوشاک آنان تأثیر می گذارد. به هر حال آنچه بر تن مردم هر دیار دیده می شود، صرفاً بیانگر پوشش آنان نیست بلکه تاریخ و فرهنگ آن قوم را نیز بیان می کند. از این رو یکی از ترفندهای دولت های استعماری غرب در تسلط بر ملت های جهان سوم، سعی در تغییر لباس های بومی مردم این کشورهاست. این تغییر به واسطه تبلیغات رسانه های امپریالیستی در اشاعه الگوها و مدهای متنوع انجام می گیرد. در واقع با تحول در نوع پوشاک مردم، زمینه برای چیرگی فرهنگی و اقتصادی استعمارگران آماده می شود. این موضوع ایجاب می کند که یکی از ویژگی های جوامع در حال انقلاب و کشورهای مستقل باید بازگشت به خود و تأکید بر پوشاک و البسه بومی باشد.

البته پوشیدن لباس ابریشمی برای زنان مجاز است. پیامبر گرامی اسلام اصرار داشت تا زمانی که لباس کاملاً پاره و وصله دار نشده، آن را از دست ندهند. از این رو در صدر اسلام، ساده پوشی و دوری از تجمل در جامعه مسلمانان کاملاً عمومیت داشت. اما از دوره بنی امیه به بعد بر اثر فتح کشورهای پهناور توسط مسلمانان و سرازیر شدن سیل عوارض و مالیات های گوناگون، ساختار اجتماعی و فرهنگی دنیای اسلام دگرگون شد. دیری نگذشت که اعراب مسلمان به تقلید از اقوام تازه مسلمان، در لباس و خوراک به تجمل روی آوردند و لباس به وسیله ای برای تفاخر و تمایز میان افراد، طبقات و گروه های اجتماعی تبدیل شد. در این میان لایه های تنگدست و کم درآمد، مستثنی بودند زیرا همانند گذشته از پوشش ساده و بی پیرایه گذشتگان خود استفاده می کردند و هنوز هم می کنند. اعراب ایرانی که در مقاطع مختلف تاریخی از قبل از اسلام تاکنون به این مرز و بوم گام نهاده اند و اکثریت عمده آنان، امروزه در خوزستان سکونت دارند، پوشش ساده پیشینیان خود را همچنان حفظ کرده اند و به آن وفادارند.

هر چند در زمان های متفاوت، در برخی از اجزاء این پوشش، به ویژه در میان خانواده های شیوخ و اشراف تغییراتی ایجاد شده است اما به طور کلی می توان گفت که پوشش اعراب ایرانی چندان تفاوتی با اعراب صدر اسلام ندارد (علی نوروزپور؛ ۱۳۹۱: ۴)

۲- بیان مسئله

از آنجایی که همواره داشتن شناخت از فرهنگ بومی کشور خویش موجب همبستگی و علاوه بر این، موجب آشنایی بیشتر ما با محیط پیرامون و آداب و هنجارهای بومی می شود، لازم دانسته که در جهت آشنایی با سنن مردم بومی خوزستان در کوت عبدالله راجع به لباس های بومی آنان تحقیق نموده و همچنین برای داشتن آگاهی بیشتر در این باره، راجع به علل انتخاب رنگ، نوع پارچه، طرز پوشش و عواملی که باعث دفع بومیان به این نوع خاص پوشش می شود، سوالات را در قالب مقاله ای درآورده و به جست و جوی پاسخ های متناسب با آداب و رسوم بومی منطقه هستیم. زنان عرب در این منطقه، پوشش محلی خود که متشکل از شيله و عبایه است را حفظ کرده اند و همچنین پوشش بومی مردان دارای هماهنگی خاص و تنوع می باشد.

با توجه به مطالب ذکر شده، این سوال شکل می گیرد که، چه عواملی در انتخاب پوشش زن های عرب در منطقه کوت عبدالله اهواز واقع در خوزستان تاثیرگذار است؟

۳- سوالات تحقیق:

- پوشش بومی مردان و زنان عرب در کوت عبدالله اهواز به چه عواملی بستگی دارد؟
- مردان و زنان عرب در کوت عبدالله چه پوششی دارند و اجزای تشکیل دهنده آن چیست؟
- آب و هوای کوت عبدالله در رنگ و جنس پارچه استفاده شده چه تاثیری داشته است؟
- اهالی منطقه کوت عبدالله چگونه پوشش خود را حفظ کرده اند؟

۴- اهداف تحقیق

۴-۱- اصلی

- بررسی عوامل تاثیر گذار در پوشش بومی مردان و زنان در منطقه کوت عبدالله اهواز.

۴-۲- فرعی

- بررسی اجزای تشکیل دهنده پوشش محلی مردم این منطقه
- مطالعه تاثیرات آب و هوا بر رنگ و نوع پارچه استفاده شده
- مطالعه میزان پایبند بودن اهل منطقه به این پوشش

۵- فرضیه

- به نظر می آید که آب و هوای کوت عبدالله بر نوع و رنگ های پرکاربرد در پوشش محلی اعراب منطقه اثر گذاشته باشد.
- به نظر می آید پوشش بومی مردان و زنان عرب در کوت عبدالله اهواز به عوامل خاصی بستگی دارد.
- به نظر می رسد پوشش مردان و زنان عرب در کوت عبدالله اهواز دارای اجزای خاصی است.
- به نظر می رسد اهالی منطقه کوت عبدالله اهواز پوشش خود را از سالیان دراز تا کنون حفظ کرده اند.

۶- ادبیات

پوشش بومی: پوشش در لغت به معنای تنپوش، غطا و حجاب و بومی به معنای اهل یک منطقه می باشد (لغتنامه دهخدا؛ ۱۳۷۳: ۲۵).

پوشش بومی لباسی که افراد یک منطقه با افتخار بر تن می کنند. که برگرفته از آداب و رسوم ابا اجدادی ایشان بوده و معمولاً در شهرها و روستاهای نزدیک تفاوت چندانی در آن به چشم نمی خورد. پوشش بومی بر اساس شرایط اقلیمی یک منطقه شکل می گیرد.

۷- پیشینه تحقیق

ساجده دانش (۱۳۹۴)؛ در تحقیقی تحت عنوان نقوش لباس اعراب خوزستان چنین عنوان نمود که، در مورد بررسی نقوش لباس و زیور آلات اعراب خوزستان بر آن شدم که لباس های این قوم را در زمان های پیشین از میان لوحه ها و آثار تاریخی بجای مانده بدست آورده و نقوش آنها را بررسی نمایم. تا خواننده به آسانی بتواند به ریشه یابی مستندات موجود، در بین آثار تاریخی بدست آمده آشنا شده و استفاده بهینه نماید. و نیز از تهاجم فرهنگ های غربی که نقش بسزایی در از بین بردن این نقوش داشته آگاه باشند. تا با درایت، به احیای مواهب و فواید بجای مانده از فرهنگ گذشتگان اقدام نماید. پوشش که نماد شخصیت انسان است نیز از تاثیرات این هجمه ها مبرا نبوده و با برنامه ریزی های استعمار غرب، دچار خزلان وضعف گشته. در پیچ و خم زمان، قسمت اعظم آن دچار فراموشی و حتی نابودی شده است. برای هر انسانی شناخت و تبیین معارف اعتقادی و فرهنگی شیرین می نماید. و احساسی که در حب فرهنگ در بین انسان ها مشترک است قابل کتمان نمی باشد. بیت مولانا دلیل بر این مدعا است. هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش انسان دنبال وص می گردد. وصلی که او را از تهی بودن و احساس غربت نجات دهد. غربت از لباس بیگانه، غربت از غذاها ی بیگانه، غربت از تفکر بیگانه ای که به او هجوم آورده و مه ی خواهد تمامی اعتقاد و تفکراتش را در اختیار بگیرد. امید است دانشمندان، هنرمندان، متفکران و مسئولین دست بدست هم داده، فرهنگ خویش را آنچنان که بوده معرفی نمایند. طبعاً با شناخت مواهب و اوزان فکری، اعتقادی و هنری که در جای جای این فرهنگ، منجمله نقوش، که در پوشش و زیور آلات متجلی می باشد؛ می توان دوباره زیبایی های موجود در این فرهنگ اصیل را به رویت دید علاقه مندانش قرار داد. بنابر این آثار موجود را از میان کتاب های عربی و همچنین تحقیقات میدانی و از حکایات، شعر، طنز و متون تاریخی بدست آورده، پس از ریشه یابی در اختیار علاقه مندان قرار دادم.

۸- موقعیت جغرافیایی:

استان خوزستان، استانی در جنوب غربی ایران و مرکز تولید نفت و گاز کشور می باشد. خوزستان با جمعیت ۴۷۱۰۵۰۶ نفر، پنجمین استان پرجمعیت کشور به شمار می آید. از لحاظ تاریخی، خوزستان قدیمی ترین منطقه فلات ایران محسوب می شود و پیشینه ی سکونت در آن به ۲۷۰۰ سال پیش از میلاد مسیح باز می گردد. کوت عبدالله منطقه ای در جنوب بخش شرقی شهر اهواز، که مرکز استان خوزستان است، قرار دارد. روستای کوت عبدالله، از زمستان سال ۱۳۹۱ با مناطق دیگر ادغام شد و شهر کوت عبدالله،

مرکز شهرستان کارون را ایجاد کرد.

عمان، سرزمینی مهم و استراتژیک در آن سوی تنگه هرمز، که به صورت کمربندی از خشکی، سراسر سواحل جنوبی دریای عمان را در بر گرفته، با وسعت ۳۱۰ هزار کیلومتر مربع، در منتهی الیه شرق و جنوب شرقی شبه جزیره عربستان واقع شده است. تا اوایل قرن نوزدهم این نام بر سراسر نواحی شرقی شبه جزیره عربستان، در حد فاصل ربع الخالی و دریای عمان، اطلاق می شد. این سرزمین بعدها به تدریج به دو بخش عمان متصالح تقسیم گردید: شبه جزیره مسندام و شیخ نشین های هفت گانه امارات متحده و سرزمین اصلی عمان.

ارتباط عمان با ایران قدمتی چند هزار ساله دارد و بخش های گسترده ای از این سرزمین از زمان هخامنشیان تا ساسانیان و پس از اسلام در قلمرو امپراتوری ایران بوده است. این پیوستگی سیاسی و تجاری، در دوران اسلامی فراز و نشیب هایی داشت و در دوره ورود استعمار به منطقه خلیج فارس، سرانجام به جدایی تدریجی آن سرزمین از قلمرو حاکمیت ایران منجر شد. در مدت بیش از دو قرن حاکمیت سلسله قاجار، همانند بسیاری از دیگر مراکز حوزه تمدنی ایران، ارتباط سیاسی و تجاری ایران و عمان بسیار محدود ماند. ضعف دولت های مرکزی ایران و ناتوانی در اعمال حاکمیت بر منطقه خلیج فارس و دریای عمان از یک سو و استمرار حضور و نفوذ انگلستان و تشدید رقابت قدرت های جهانی در این منطقه از سوی دیگر، از ادله این وضعیت است. تحولات سال های پایانی دهه ۱۹۶۰ م در سیاست قدرت های جهانی نسبت به جغرافیای سیاسی منطقه خلیج فارس و اتفاقاتی که در سیاست داخلی ایران و عمان در این سال ها روی داد، راه را برای بازگشت مجدد ایران به صحنه سیاسی عمان و مداخله نظامی در یکی از خونین ترین جنگ های داخلی این سرزمین هموار کرد.

دولت ایران با اعزام نیروی نظامی به منطقه آشوب زده ظفار در عمان، بر اساس درخواست این کشور، نقش مهم و تعیین کننده ای در حفظ استقلال و تمامیت ارضی این سرزمین ایفاء کرد. اکنون بیش از ۴۰ سال از آن دوران می گذرد و در ذهن مردم دو کشور، تنها خاطره ای از این موضوع باقی مانده است، اما هیچ صاحب نظر منصفی نمی تواند تأثیر عمیق این اتفاق را بر روابط سیاسی دو کشور در دوران جدید نادیده بگیرد. هرچند در آثار گوناگون به روابط ایران و عمان در دوران معاصر، به ویژه علل مداخله نظامی ایران در بحران ظفار از جنبه های مختلف امنیتی و ژئوپلیتیکی پرداخته اند، اما تأثیر ارتباطات تاریخی و فرهنگی بر روابط دو کشور در دوران جدید کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در این تحقیق به بررسی این موضوع پرداخته شده که علاوه بر نقش عوامل جغرافیایی و ژئوپلیتیکی، ارتباطات تاریخی و فرهنگی ایران و عمان نیز تأثیر قابل چشمگیری بر روابط دو کشور داشته است، تا آنجا که نگارنده این تحقیق را بر مطالعه تحلیلی و تطبیقی موسیقی مذهبی میناب و مسقط با تأکید بر موسیقی عاشورایی مجبور ساخته است (مرتضی دامن پاک جامی؛ ۱۳۹۲: ۱۴۴).

به نظر برخی از باستان شناسان، سابقه تمدنی منطقه عمان حداقل به ۵ هزار سال قبل باز می گردد. ساکنان اولیه عمان، هامی ها یا نژاد سیاه آفریقایی بودند که با نفوذ قبایل سامی به سمت انقراض و نابودی

رفتند. نام باستانی عمان در ۲۰۰۰ سال قبل از میلاد، ماگان یا ماجان یا مازون بود که پادشاهان مقتدری از جمله حمیریان بر آن حکومت می کردند. پایتخت آنها شهر ربدان بود که نام قدیم شهر ظفار است. در کتیبه‌های آشوری و عیلامی به سرزمین ماجان و رونق کشتی سازی در بنادر آن اشاره شده است. در سراسر دوره‌های تاریخی عمان، تأکید بر دادوستد و حرفه تجارت، محور ارتباطات آن با دیگر مناطق اطراف بوده است. کلمه ماجان در زبان بومی آن زمان به معنای معادن مس است که تولید و تجارت پر رونقی در این منطقه داشته است. همچنین کلمه مزون یا مازون به معنی آب های جاری است. در تاریخ بازرگانی عمان، صادرات کُنْدُر که در گذشته با ارزش تر از طلا شمرده می شد، پرسودترین و مهم ترین صادرات این سرزمین به شمار می آمد. در قرن دوم میلادی سالانه ۳ هزار تن کندر از طریق دریا به یونان، رم و سایر شهرهای مدیترانه حمل می شد؛ تجارتی که در قرون میانه جای خود را به برده و سپس در دوران معاصر به نفت داده است (کتاب سبز عمان؛ ۱۳۸۷: ۴۲-۴۱).

۹- یافته های تحقیق

۹-۱- پوشش زنان و مردان عرب در خوزستان

همانطور که در بیان مسئله اشاره کردیم، پیگیری سنت های مردم کشور و پوشش آنان از کازهای شایسته و لازم است در جهت کسب اطلاعات و معلومات در محدوده فرهنگ و هنجار های بومی. مردم مقیم کوت عبدالله که همگی از قوم عرب هستند، دارای نوع پوشش یکسان و قابل توجهی دارند که باعث خیرگی و جلب توجه هنر دوستان در سراسر میهن می شود.

پوشش زنان عرب در این منطقه از شکل جذاب و خاصی برخوردار است به طوری که معمولا پوشش آنان متشکل از چند لایه است از قبیل:

۹-۱-۱- عبایه یا عبا:

چادر سیاه رنگ که در قسمت میانی برش دارد و دست ها تا مچ از آن قسمت بیرون می آیند.

۲-۱-۹-شیله:

روسری بلند سیاه رنگ است. این روسری جنس های مختلفی از جمله کتان، نخ، حریر، ابریشم و... دارد.

۳-۱-۹-چلاب:

گیره ای از جنس طلا یا نقره که معمولا یک نگین فیروزه ای دارد و برای محکم نگه داشتن شیله روی سر از آن استفاده می کنند.

۴-۱-۹-عصابه:

پارچه ای سیاه رنگ که به دور سر میپيچند و شیله زیر آن قرار می گیرد. عصابه را معمولا خانم های مسن تر می بندند و بزرگی آن به سن، طبقه اجتماعی و سادات بودن بستگی دارد.

۵-۱-۹-نfnوف:

لباس بلند و پیرهن مانند که زنان خوزستانی می پوشند و رنگ آن بستگی به سن دارد. جوانان از رنگ های تند مانند قرمز و نارنجی و مسن تر ها از رنگ های تیره مانند مشکی و سورمه ای و قهوه ای استفاده می کنند.

۶-۱-۹-الباس:

شلوار زنان خوزستانی که ویژگی خاصی ندارد و در هر منطقه بسته به سن و علایق و طبقه اجتماعی تنگ یا گشاد دوخته می شود.

۷-۱-۹-ثوب:

لباس بلند و توری مانند است که روی نfnوف می پوشند. بلندی آن تا ساق پا و آستین آن تا روی مچ دست ها می آید و از پشت گردن گره می خورد.

۸-۱-۹-بوشیه:

بوشیه پارچه ای از جنس حریر است که به صورت توری بافته می شود. زنانی که باورهای مذهبی محکم تری دارند، بوشیه به صورت میزنند تا مانع دید نامحرم شود.

لباس محلی مردان نیز شامل دشداشه و بشت و عقال و چفیه می باشد.

۹-۱-۹-دشداشه:

پیراهن بلند، ساده و سفید رنگ است که بلندی آن تا مچ پا و بقیه آن دیپلمات یا گرد است.

۱۰-۱-۹-بشت:

پوششی بلند که روی دشدشه می پوشند و جنس آن پشمی است که نوع نازک آن را در تابستان و نوع ضخیمش را در زمستان و فصول سرد می پوشند.

۱۱-۱-۹-چفیه:

پارچه روسری مانند که روی سر میگذارند تا در هنگام باد و طوفان باعث جلوگیری از ورود خاک و گرد غبار در چشم ها و حلق خود شود. سادات از رنگ های سیاه یا سبز و سایرین از سفید ساده و سفید سیاه راه راه استفاده می کنند.

۱۲-۱-۹-عقال:

حلقه سیاه از نخ بافته شده که برای نگه داشتن چفیه بر روی سر می گذارند.

۲-۹-آنالیز و مطالعه تطبیقی پوشش زنان و مردان مسقط در عمان

با توجه به اینکه برخی عادات و رسوم عرب های خوزستان با عرب های دیگر کشور ها متفاوت است و بسیاری از اجزای پوشش محلی و سنتی کوت عبدالله به تمدن های باستانی ایران و عواملی دیگر باز می گردد، می توان بدین نتیجه رسید که تفاوت هایی نیز بین لباس محلی عرب ها در این منطقه و در عمان وجود دارد.

۱-۲-۹-چفیه بستن کارونی

عرب های خوزستان در این منطقه، حالت خاصی برای بستن چفیه خود دارند و علت چفیه بستن به این شکل در این منطقه، به شغل قدیم مردم باز می گردد. برای اینکه دامداران بتوانند به راحتی و بدون نگرانی نسبت به افتادن چفیه از سر کار کنند، چفیه را به حالت کارونی می بستند.

این حالت چفیه بستن در عمان رایج نیست. عمانی ها معمولاً عمامه عمانی می بندند.

۲-۲-۹-عمانی ها عقال نمی پوشند

عمانی ها بر روی عمامه عقال نمی گذارند. همچنین آن ها از کمه استفاده می کنند و پوشیدن عقال بر روی آن امکان ناپذیر است.

۳-۲-۹-طرح های چفیه

طرح های چفیه در منطقه کوت عبدالله اهواز از نقوش تمدن ایلام برخوردار است. باستان شناسان معتقدند که این نقش های ویژه و متفاوت بر روی چفیه خوزستانی ها به خط و برخی نقش های سنتی تمدن ایلام باز می گردد.

عمانی ها معمولا چفیه های رنگارنگی دارند که معمولا از یک طرح مخصوصی برخوردار نیستند.

۴-۲-۹- تفاوت دشداشه عمانی

دشداشه عمانی انواع مختلفی دارد. دشداشه سنتی آنها برخلاف دشداشه اعراب در کوت عبدالله، دارای حالت گشادمانندی در آستین و حالت دامن مانند در پایین تنه دارد.

۵-۲-۹- برقع و بوشیه

برخلاف اعراب کوت عبدالله، که از بوشیه (پارچه بلندی که صورت را می پوشاند.) استفاده می کنند، زنان مسن تر عمان از برقع استفاده می کنند. برقع پوشش نقابی و طرحدار است که معمولا کمی از پیشانی، روی بینی و زیر چشم ها را می پوشاند.

۱۰- نتیجه گیری

با توجه به یافته های تحقیق، می توان به این نتیجه رسید که پوشش بومی مردان و زنان عرب در کوت عبدالله به عوامل محیطی از قبیل آب و هوا، طبقه اجتماعی، سادات بودن و نبودن، فصول سال، شرایط آب و هوایی و... بستگی دارد. همچنین آب و هوای این منطقه، تاثیر بسیاری در پوشش بومی داشته است، برای مثال، استفاده از چفیه، به خاک و گرد و غبار زیاد خوزستان و روستا های آن باز می گردد؛ رنگ و جنس نفوف به فصل و دما بستگی دارد. در همین راستا پیشنهاد می شود که با استفاده از مدلینگ لباس و آگاه سازی مردم نسبت به لباس های سنتی این منطقه، می توانیم سنت های قدیمی عرب های این منطقه از ایران را زنده نگه داشته و در مطالعه تطبیقی با مسقط در عمان نیز تفاوت های چشمگیری را شاهد بود. همچنین می توانیم با رایج کردن این نوع پوشش، بومیان را تشویق به پوشیدن دوباره لباس های سنتی خود کنیم.

منابع:

- امیری، مائده، (۱۳۹۸)؛ لباس محلی اعراب خوزستان.
- دامن پاک جامی، مرتضی، (۱۳۹۲)؛ تأثیر ارتباطات تاریخی و فرهنگی بر روابط ایران و عمان (با تأکید بر دلایل تاریخی مداخله ایران در ظفار)، فصلنامه تاریخ روابط خارجی، دوره ۱۵، شماره ۵۷، صفحات ۱۸۸-۱۴۳، تهران.
- دانش، ساجده، ۱۳۹۴، نقوش لباس اعراب خوزستان، کنفرانس سالانه رویکردهای نوین پژوهشی در علوم انسانی، تهران، موسسه ایده پرداز پایتخت ویرا.
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۳)؛ لغت نامه دهخدا، نشر روزنه، تهران.

- نوروزپور، علی (۱۳۹۱)؛ پوشاک زن عرب خوزستانی، روزنامه همشهری، تهران.
- نوری، امید، (۱۳۹۱)؛ مروری بر پوشش عرب های خوزستان.
- وزارت امور خارجه، (۱۳۸۷)؛ کتاب سبز عمان، تهران، نشر وزارت امور خارجه.
- هنجنی، سارا، (۱۳۹۳)، لباس محلی مردم خوزستان چیست؟